

A MAGYARSÁG PUSZTULÁSA

1918. október 4-én együtt ült a református törvényalkotó testület, a zsinat. Hogy ez a dátum mit jelent, nem kell bővebben fejtegetni. A háború katasztrofális végének rohamos közeledését már mindenki érezte, noha a bomlás hírei csak titokban keringtek, míg a kormány, a hadvezetőség és az újságok bátorságot és reménységet igyekeztek önteni a fásult és csüggedt társadalomba. [...]

Most, úgy látszik, ugyanez a folyamat és ugyanaz a végzet van beteljesedőben rajtunk. A háborúnak második fejezetét éljük, mely a béke neve alatt folyik. Mert ne tévelygjünk: ha nem szólnak is az ágyúk, nem plakátazzák a hadi jelentéseket, a háborúval vetekedő pusztítás fogyaszt, emészt bennünket, annál veszedelmesebb, mert csöndben, alattomban végzi gyilkos munkáját.

Ma nem külső ellenséggel és erővel állunk szemben — a veszedelem bent és belülről fenyeget bennünket. Ellenségeink: *egyke, kivándorlás¹, tudóvész* — és mindaz, ami különösen az egykével erkölcsi és gazdasági téren vele jár. Együttvéve fölérnek a legszörnyűbb háborúval. S hozzá még sehol semmi jel, mely azt mutatná, hogy e második háborúban a végső *katasztrófa előtt* élünk az alkalommal, mely megment bennünket. [...]

Mert értsük meg végre: ahogy a háborúban egy nemzetnek se volt annyi veszteni-

valója, mint nekünk, úgy most sincs. A romlás és pusztulás más országokban is folytatódott a háború után, *de sehol se fenyeget olyan veszedelemmel, mint nálunk*. Másutt is vannak bajok és nehézségek, küszködnek velük, több-kevesebb sikerrel, de van idejük kiharcolni sorsuk jobbra fordulását. Csak mi közeledünk napról napra a katasztrofális alternatívához, mely a háború végén már fölmerült egyszer, s amelyet, ha még egyszer kivárunk — el is söpör bennünket.

És értsük meg végre, és ne felejtsük el egy pillanatra se, akármilyen örvendetes jeleket látunk itt vagy *ott*, szüntelenül vérző test tagjai vagyunk, melyben *akármennyi pótlódik egyfelől, ugyanannyi, sőt több vesz el másfelől*. Hiszen folyton jönnek a hírek innen is, onnan is, ahol még nemrégiben nyoma se volt, hogy az *egyke* fölütötte a fejét, máshonnan pedig, ahol eddig kisebb mértékben pusztított, hogy a halálozások száma ijesztően nő a születésekével szemben ... *Nem helyi probléma ez ma már*, nem egyik-másik vidék csapása; egyrészt, mert már *országszerte terjeszkedik*, másrészt, mert „ha szenved egy tag, vele együtt szenvednek a tagok mind”, országos és egyetemesen nagy kérdés ez, a szó szoros értelmében *létkérdés, amelynél ma*, ezt nem lehet eléggé hangoztatni, *nincs is nagyobb és égetőbb a számunkra*.

Amíg a magyarság ezt a kérdést gyökereken és a halál helyett az élet nevében nem oldja meg, addig hiábavaló minden igyeke-

zet bármi más téren. *Mérlegünk naponta veszteséggel zárul számbeli, anyagi, erkölcsi tekintetben.*

Tiszteljük az optimizmust, ahol indokolt, hirdetjük magunk is, de ne altasson el bennünket abban a hiedelemben, hogy majd rendbe jön minden — magától, s ha valahogy megvoltunk eddig, majd csak megleszünk ezután is! Vaknak kell lenni ehhez az olcsó optimizmushoz, mely nem látja az egyre növekvő veszedelmet; s cinikusnak kell lenni ahhoz az egykedvűséghez, mely ha látja a veszedelmet, nem törődik vele, nem mozdul, nem esik kétségbe, nem kiált.

Nem látja — de hát van-e még, lehet-e még ilyen? —, mikor minden hirdeti, mindenütt, mindenben jelen van, amint a szervezetbe fölszívódott lassan ölő mérég. Vagy tán ezért nem látják, nem érzik, akiknek pedig legmesszebb kellene látniok és legérzékenyebbnek lenniök, vagy tán látják, érzik, s azt gondolják: hiába, segíteni úgysem lehet?

Feleljen, aki tud. Mi viszont azt tudjuk, hogy éveken át sok száj és toll hirdette a veszedelmet, voltak hetek és hónapok, mikor a nyilvánosság fórumai visszhangoztak emlegetésétől, kormánynyilatkozatok hangzottak el, kétségbeejtő tények és számok meredtek reánk, pusztuló magyar faluk és egész vidékek képe jelent meg szemünk előtt, komoly figyelmeztetések, kérések, könyörgések zörgettek az ajtón — *történni azonban még mindig nem történt semmi.* [...]

Amit annyian és így mondanak, újra meg újra elismételnek, már meg kellett volna hallania minden illetékes tényezőnek, s már régen, félretéve minden mást, iramodnia a veszélyes helyekre, megismernie a bajt töviről hegyire, megmarkolnia minden eszközt, mely megakadályozására s a javításra alkalmas. S ehelyett — még mindig semmi sehol!

Viszont a pusztulás nem ilyen tétlen. Nem áll meg egy pillanatra se. Szünet nélkül terjed, hatalmasbodik, alája ás a nemzet élete erejének. Hallani évek óta hallunk a készülő *egyke-törvényről*, de hogy mi lesz és mikor, nem mondta még meg senki. A legújabb terv, melynek híre kelt, a népjóléti miniszter *telepítési terve*³ — de erről se tudják, történtek-e már hozzá valamilyes előkészületek, elvei tisztáztattak-e már, mikor kerülne rá a sor; vagy pedig csak ötlet még az egész, melyből ki tudja mikor lesz majd tett. S addig az ország testéből gáttalanul ömlik a vér szakadatlan, s ami elveszett, vissza nem hozza többé senki, semmi.

Ahányan vagyunk, akik látjuk a veszedelmet, tegyük össze a hangunkat, és kiáltsunk segítségért, amíg meg nem hallják és értik, hogy tovább egy napnak, egy órának se szabad hiába, haszontalanul elmúlnia, hogy *azonnal meg kell mozdulnia minden hivatott tényezőnek*, és a legvégsőkig megfeszített erővel megtennie mindent a mentés terén. Akár a halogatás, akár a félmunka egyértelmű a pusztulás cinkosául szegődéssel.

Riadjon föl végre a magyar lelkiismeret szörnyű letargiájából!

Mi a magyarságot létében megtámadó veszedelem kérdését időről időre tárgyalni fogjuk, megmutatjuk majd minden oldaláról, nem is tágítunk tőle, s éber figyelemmel kísérik mindaddig, míg a napirendről le nem törli a magyar nép és nemzet külső és belső, testben-lélekben való megújulása.

*

Aki nem ismeri a viszonyokat, vagy csak fölületesen, méltán megütközhet azon, hogy *a magyarság pusztulásáról* írunk. Hogyan? Annyi év óta magasztalják a magyarság csodálatos életerejét [..], nem győzik bámulni a konszolidációt, mely oly hamar rendes, normális viszonyokat teremtett, utalnak pénzünk stabilitására,⁴ s ezt a sok szépet és jót nemcsak a miniszteri és képviselői emelvényeken, diplomok szószékein, bankettekén, újságok hasábjain hirdetik, de ezt mondja és írja rólunk, valahány előkelő idegen megfordul nálunk — s a magyarság mégis *pusztul*? Lehet ez? Hol itt az igazság?

Nos, ha valaki meg tudja mutatni, hogy bár a legcsekélyebb túlzás van a magyarság pusztulásának emlegetésében, szívesen fogadunk el bármely enyhébb kifejezést, és örömezt gyógyulunk ki abból a bajból, mit optimistáink oly elégülten neveznek sötét látásnak. A tények alapos ismeretében azonban azt hisszük, meg kell maradnunk a kétségtelenül sötét kifejezés mellett, melynek

jogosságát az ezután következendők, sajnos, nagyon is igazolni fogják. Hiszen ha a kellemesen hangzó elnevezés segítene rajtunk, már rég túl volnánk minden nyavalyán.

Hogy a magyarság pusztul, számokkal és tényekkel pontról pontra igazolható állítás, nem pedig elmélet, melyről vitatkozni lehet pró és kontra. Én nem akarom mondanivalóimat számokkal, statisztikai adatokkal telerögzíteni: az illetékesek azokat a számokat úgyis nagyon tudják. Főleg azt akarom megmutatni nekik, amit vagy nem tudnak, vagy nem eléggé; nevezetesen azt, *ami a számok mögött van*; azt, hogy nem merő számokkal állunk szemben, amelyek egyik évben esetleg ilyenek, másikban esetleg olyanok, hanem *korlátolatlanul romboló erővel állunk szemben, melynek pusztítása évről évre növekszik*, s végül is megsemmisít mindent, ha idején gátat nem vetnek neki, illetőleg, ha szembe nem állítják vele a szaporító, fejlesztő, építő erőt. Mert a veszedelem megszüntetése még nem elég; a veszedelem útján való megállás ott, ahol vagyunk, nem más, mint a haldoklás prolongálása, állandósodása; rosszabb a halálnál. Megmenteni csak a javulás bír bennünket.

Az országos statisztikai adatokat⁵ tehát itt most mellőzöm. Nem azért, mert azok kedvezőbben módosítják a magyarság helyzetének szomorú képét. Ellenkezőleg, *minden szám csak élesíti és elmélyíti; s a teljes képet a maga megdöbbentő perspektívájával csak valamennyiből együttvéve lehet meg-*

kapni. Mert hiába mondják, hogy a magyarság itt vagy ott számban és gazdaságilag, műveltség és erkölcs terén halad, fejlődik, ha másfelől a fogyás nagyobb, mint a gyarapodás, a pusztulás nagyobb, mint az épülés — s a fogyás és pusztulás évről évre kimutathatóan növekszik ott, ahol már uralkodik, és rendszeresen, fokról fokra elharpózik oda, ahol előbb még nem volt! Anynyira így van ez, hogy az elmúlt évek haladványa alapján bárki kiszámíthatja ceruzával a kezében, hogy egyik-másik vidéken hány évig lesz még magyarság, vagy ahol a mérleg egyelőre még lebeg, mikor fog fölbillenni s a szokott módon alázuhanni.

A heveny kórral veszélyeztetett terület a *Dunántúl*, és pedig a maga teljes egészében. Mert a Dunántúlnak nincs ma már olyan megyéje, ahol az egyke vagy nem uralkodik, vagy föl nem ütötte a fejét. A *legveszedelmesebben pusztít Baranyában, Tolnában, Somogyban* — de hol van rá garancia vagy remény, hogy mikor annyi idős lesz, mint az említett megyékben, nem éri el ugyanazt a fokot Vasban, Veszprémben, Fejérben, ahol már mindenütt félelmetesen terjeszkedik? Ellenkezőleg, az eddigi jelek mind azt mutatják, hogy az egyke azonos idő alatt mindenütt körülbelül azonos, alapos munkát végez. A Dunántúlnak vannak olyan falvai, hol a magyarság már megszűnt, s olyan vidékei, ahol apatikusan és egyelőre föltartóztathatatlanul megy a megsemmisülés felé. Helyén nagy úr támad, vagy elfoglalja a németiség.

Kérdem: *ha a Dunántúl elesik három megye, a többi megmaradhat-e a dunántúli magyarság számára? S ha Dunántúl elesik — megmaradhat-e Magyarország a magyarság számára?* Különösen mikor a Duna—Tisza között is fúj már a pestises szél, melytől elfogy a nép, kiálszik a nemzeti felelősség tudata, megrothadnak az erkölcsök.

Vidékenként tehát ma már csak az a különbség, ami a háború frontjai között volt: egyik helyen folyik a gyilkos akció, másik helyen szünetel, de az egészben együttvéve szüntelen a pusztulás, az egyik front veresége megrendíti a másik frontot, a tartalék egyre fogy — és addig fogy, míg egyszer minden összeomlik, a megsemmisült részek csakúgy, mint a viszonylag épebbek.

S hogy ezek nem merő rémképek, néhány adat bizonyítja. A belső-somogyi református egyházmegye pár év előtt közölte iskolai adatait öt évre visszamenőleg. Az eredmény: *öt év alatt a tanuló gyermekek száma körülbelül felére apadt, 3600-ról 1900-ra. Öt év alatt!* Most tessék kiszámítani, mi lesz, ha ez így megy a következő öt évben, aztán a megint rákövetkező ötben — és nagyon hamar eljutunk oda, ahol a számadás véget ér! [. .]

És ne mondja senki, hogy a magyarság nem pusztul el azért ott egészen, valami megmarad, s az megint elszaporodhat. Mert először is, igenis vannak olyan helyek, *ahol teljesen megsemmisült, nyoma veszett,* másodszer vannak olyan helyek, hol annyira elgyengült, hogy a maga erejéből talpra állni

képtelen, tán a más segítségével is alig. Csak néhány példát ragadok ki a sok közül [...]: Babarc ősrégi színmagyar község, ma 424 német lakja a maroknyi magyarság mellett. A pap egyben tanító is — de kit tanítson? *Nincs más tanuló, mint a saját leánykája, az iskolát, melynek öt padsora valaha telve volt, be kellett csukni.* Botykán tizenhat év alatt 143 léleknyi a fogyás; református iskolás van mindössze hat. Ezekből lesz a jövő nemzedéke. Ennyien állnak az elődök helyére? Ott, ahol harmincöt gyermektelen ház van, mely egészen meg fog majd ürülni, és huszonhét egygyermekes család! És így van ez véges-végig Baranyában, Somogy megye Dráva menti részein, a tolnai Sárközben — s hovatovább mindenfelé, amerre nézünk. Fogynak, fogynak, addig, hogy majd nem tarthatnak se papot, se tanítót — de kinek is? —, nem törődnek se istennel, se hazával, csak élnek a maguk önző, esztelen, bűnös életét, és *cinikus egykedvűséggel mondják ki nyíltan, hogy a magyarság errefelé rövidesen kipusztul!*

Így a Dunántúl. S most itt a jelentés az Alföldön végig, Budapesttől Bajáig nyúló solti ref. egyházmegye ez idei közgyűléséről, s ezt mondja: „Szomorúan szól az esperesi beszámoló arról, hogy a múlt évben hat olyan gyülekezetünk volt (eddig csak egy), ahol a halálozások száma felülmúlja a születéseket.” Így az Alföld [...].

Az egykének, mint köztudomású, egyik oka — még visszatérünk rá — a birtok meg-

osztásától való irtózás. S most mi történik? Nem oszlanak meg a birtokok — *egészen mennek át idegen kézbe!* Hirtelenében el tudnék sorolni egész sereg falut, ahol az utolsó 15—20 év alatt a református magyarok birtokállománya 25—30%-kal apadt. Hova lett? Megvették a németek vagy a falvakba beköltöző, apránként felcseperedő zsellérek. De különösen a németek [...].

S végül — last, not least* — az *erkölcsi pusztulás* [...], talán *erkölcsi téren legszörnyűbb az egyke rombolása* — ha a népese-
désihez képest van még fokozás.

Az egykés világ külön erkölcsi világ, külön világrend. Olyan, amelyben minden az erkölcsi pusztulást szolgálja. Alapja: az önzés, hitetlenség, minden szent dolognak, eszménynek, szándéknak megcsúfolása, a kényelemben, fényűzésben, gondtalanságban élni akarás, nem törődés semmi egyéb-
világon, vagy egyenesen üldözése a másfajta, a szellemi és erkölcsi fejlődést szolgáló törekvéseknek: az egykés világ közömbös a közügyek, a nemzet, általában a magyarság, közömbös az egyház, a lelki művelődés, közömbös a drága hagyományokban gazdag múlt és a megsemmisüléssel fenyegető jövő iránt; de minden valaha ismert intoleranciát meghaladóan türelmetlen a lelkiismeret és az erkölcsi eszmélet legcsekélyebb megmozdulásaival szemben. Nincs az a fekélyes nyavalya, mely hasonlatul szolgálhat az irtózatos lelki, erkölcsi betegséghez és pusztítás-

* utoljára, de nem utolsósorban.

hoz: a bibliai bélpoklosnak volt vágya meggyógyulni, és hozzá hite — ezek nem akarnak meggyógyulni, hallani sem akarnak róla, az orvosságot falhoz vágják, s aki megakarná gyógyítani őket — ha akár maga a Megváltó —, gyűlölik, üldözik, széjjelmarcangolják.⁶

*

Betegségnek nem közömbös okát és eredetét tudnunk. Akár másról, akár magunkról van szó, gyógyulásunk egyik föltétele a baj eredetének helyes fölismerése. Hogy az előidéző okot megszüntethessük, tudnunk kell, melyik az.

Mikor tehát a magyarságot pusztító szörnyű kór okát és eredetét kutatjuk, nem merő történelmi jelentőségű, akadémikus vizsgálatot végzünk, hanem inkább az orvos példájára járunk el.

S mindjárt előjáróban megjegyezhetjük, hogy e téren meglehetősen nagy a tájékozatlanság és a vélemények megoszlása. A kérdés rendkívül sokoldalú: történelmi, szociális, gazdasági, népesedési, vallási, felekezeti, nemzetiségi stb. — s a maga egészében föltárva mindmáig sincs. Részleteit itt-ott megvilágították, másodrendű jelenségeiről olykor hosszú, meddő vitákat is folytattak, de múltjának és jelenének teljes, kimerítő ismeretétől sajnos még távol vagyunk. Különös ez. *Az egyke már százéves Magyarországon*, többet pusztított, mint a híres száz-

éves háború, veszedelmesebb csapás a magyarságra, mint maga a nagy háború volt — s még nem akadt historikusa, aki összegyűjtse és földolgozza történetének adatait; és nem akadt szociológusa, aki összeállítsa jelenének hű és teljes képét a helyszínen szerzett adatokból, utánajárva a nagy probléma minden anyagi és erkölcsi elágazásának.⁷

Holott ez nemcsak rendkívül érdekes, a tudomány érdeklődésére joggal számot tartható kérdés, de ránk nézve egyenesen — *életkérdés*.

Mi itt a magyarság szervezetében pusztító folyamatot s főleg az *egyke* romboló munkáját csak nagy vonásaiban tárhatjuk föl. Célunk az, hogy a figyelmet reátereljük, a nemzet egészének lelkiismeretét fölébresszük, megmutatván a mai, túlzás nélkül kétségbeejtőnek nevezhető állapotot, és megjelölván az utakat és módokat, melyek *ma még* menthetnek bennünket.

Ha a gyógyulásnak egyik föltétele a baj eredetének helyes megismerése, magának a megismerésnek legelső föltétele *a magunk iránt való, szépítgetéstől mentes, kíméletlen őszinteség*. Az igazsággal szembe kell néznünk, és ki kell mondanunk, ha akármilyen fájdalmas is. Frázisokkal csak önmagunkat áltatjuk, a bajt nem szüntetjük meg.

Mikor egy nép rendszeresen irtja önmagát, mikor lábbal tiporja az isteni, természeti, erkölcsi, nemzeti törvényeket, mikor ellenségesen fordul szembe az élet törvényé-

vel, mely nem a nyomorúságos létfenntartás, hanem az akadályokon győzedelmeskedő növekedés és fejlődés,⁸ akkor — akármilyen nagyszerű tulajdonságai vannak egyébként — valami *borzasztó bűnt hordoz magában*. S ezt eltitkolni, meg nem mondani, meg nem nevezni — ugyancsak bűn. Nagyszerű tulajdonságait talán senki se becsüli és szereti jobban nálunk. S ha valami, *a féltő szeretet jogosít, sőt kötelez az igazság kimondására*.

Mindenekelőtt ne keressük a baj eredetét rajtunk kívül eső okokban vagy olyanokban, melyek ugyan bennünk vannak, de valahogy nem tehetünk róla. A felelősség elhárításával csak önmagunkat gyengítjük, mert erkölcsi energiánkat' kisebbítjük vele. Az erkölcsi erő első megnyilvánulása a felelősség tudata — *s nekünk most legfőképpen erkölcsi erőre van szükségünk!* Tehát a felelősség tudatának az utolsó ízig való teljességére.

Kérdezzük meg magunkat: miért pusztulunk? És feleljünk rá azzal a tudattal, hogy válaszunk őszinteségétől és igazságától az életünk függ.

Miért pusztulunk?

Az egyik válasz szerint — s ezt igen művelt, előkelő pozíciójú, vérbeli magyar urak szájából nemegyszer hallottam — *a magyar népen ugyanaz a sors teljesedik be, mely a történelem folyamán már sok népen beteljesült*, hogy tudniillik a természet rendje és módja szerint *előregszik, elgyengül*, nem tud

többé alkalmazkodni a változott körülményekhez, nem képes megküzdeni a lét súlyos feladataival, s lassanként kihal, kipusztul. Ez az elmélet az egyén életének kaptafájára van ütve: amint az egyén elöregszik és elhal, úgy az egész nép is. Hogy ilyen természetes módon haltak-e már ki népek, nem tudom, de aligha tudna rá valaki meggyőző példát mutatni.

S akárhogy is — *ez nem a mi esetünk.* Ugyan mennyivel öregebb a mi népünk a többi ma élő virágjában lévő, növekedő népnél? Avagy tán kevesebb benne az életerő? Történelmünk ennek épp az ellenkezőjét bizonyítja. Az analógia mindenképpen téves és hamis. Ha igaz volna, akkor *a fogyásnak természetes és nem mesterséges úton kellene előállnia!* A magyar gyermekek pedig nem természetes úton maradnak el — *ezrével kopogtatnak évente az élet kapuján, ahonnan erőszakkal taszítják vissza őket a nemlétebe.* A természetes, egészséges, életerős szaporulat és növekedés minden föltétele megvan itt, s csak úgy ontaná magából azt, amit valamikor *áldásnak*, gyermekáldásnak neveztek, ha mesterségesen meg nem fojtánák. Cselekedet, *tehát erkölcsi tényező* az, amely beleavatkozik, nem pedig a természet szükségszerű, amorális rendje. Ha pedig erkölcsi tényező — mi köze az előregedéshez? Hiszen ez azt jelentené, hogy az öregkorral együtt jár az erkölcsi érzék elfajulása? Ez a gondolat az abszurdumba torkollik. Ellenben igenis helytáll az egyénnel való össze-

hasonlítás akkor, ha arra gondolunk, hogy ifjú vagy java korban lévő emberek nem teszik tönkre magukat — mesterségesen, valamilyen pusztító bűnnek vagy szenvedélynek rabul esve. *Ugyanez megtörténhet, igenis, mint ahogy megtörtént, egész népekkel.*

Akik az egyke eredetét kutatták, rájöttek, hogy egyik-másik vidékre mint *idegen import* került el hozzánk. Az ilyen eseteket és lehetőségeket nem vonom kétségbe. A baranyai alispánnal beszélgetve, aki a kérdéssel igen komolyan foglalkozik, azt az érdekes adatot említette, hogy valamikor a siklói gazdag rációk kezdték el az egykezést, ugyanazon céllal, melyért ma a magyarság gyakorolja: a jólét megőrzéséért. *A baranyai magyarság eltanulta tőlük.* A rációk ugyan kipusztultak a magyarok szeme láttára — de a példának ez a tanulsága már nem volt képes visszaretteneni a magyarokat, akik most ugyanazon az úton, ugyanarra a sorsra jutnak... Hogy a rossz példa milyen ragadós, tudjuk. Hiszen a judikatúrában valóságos epidémiákról beszélnek, miket egy-egy híres bűntény támasztott. Hogy az egykét importálták is, hogy elterjedésében a példának óriási szerep jut, kétségtelen tény, mellyel számolni is kell. Azonban — ugyanaz a példa ott lehet mindenki előtt, s ahány ember, annyiféleképpen reagál rá. Ha valamely nép elfogadja követendő például az egykét, s a nyomán járó szemmel látott megsemmisülés sem rettent el tőle — akkor a példára való utalás sem kielégítő felelet az egyke eredete-

tének nagy kérdésére. Itt is, mint mindenütt, kettőn áll a vásár. *A példa ott tud hatni, ahol a talaj elő van készítve számára, ahol megvan a megfelelő lelki és erkölcsi diszpozíció.* A példa már csak *alkalom*, nem a szó igazi értelmében vett ok.

Leggyakrabban említik s legrészletesebben föltárták a *gazdasági indítékot*. A kisbirtokos nem tud terjeszkedni, ivadékait nem akarja napszámosorsra juttatni — a korlátozott vagyonhoz tehát korlátozza ivadékainak számát. Olyan egyszerű ez, mint a kétszerkettő. S mert olyan egyszerű, belátják lent és fent. Lent, ahol gyakorolják, fent, ahol elnézik, megbocsátják. Ha csak arról van szó, hogy a gazdasági indítéknak nagy szerepe van az egyke elterjedésében, mint tény, tagadhatatlan. Azonban egymagában szintén nem kielégítő magyarázat. Először vannak más megélhetési lehetőségek, mint amiket egy-egy kis darabka föld biztosít, s ezeken az egyéb tereken a magyar, ha vállalkozik rá, semmivel sem marad el más náció fiai mögött; másodsor, azok a kis darabka földek sincsenek még úgy kihasználva, hogy több munkával több egyénnek fenntartását ne szolgálhatnák; harmadsor, még igen sok terület van kisbirtokosok kezén is okszerű használat nélkül; negyedsor, amikor választani kell az élet küzdelmei és a nemlét között, s a választás az utóbbira esik, akkor a külső körülmények mellett *belső, lelki és erkölcsi tényezőknek* is kell közreműködniük, s *ezeknek döntőbb szerepük*

van, mint amazoknak. Aki élni akar, nem szabja föltételül, hogy *igen, de csak úgy, ha jól* — hanem beéri kevesebbrel is, még ha sok munka árán szerzi is meg. És különben is — hol kezdődik az a jól élés és hol végződik? A baranyai kisbirtokos, ha van 10 hold földje és egy gyermeke, azt mondja: adjanak még 10 holdat, mindjárt lesz második gyermek. A sárközi polgárnak van 100 hold földje és egy gyermeke — a második gyermekhez még 100 holdra van szüksége? De mikor a 200 holdasnak is csak egy gyermeke van? Hol kezdődik el hát akkor a több gyerek?

Nyilván sehol. Mert hiszen *az egyke nem a szegénység folyománya, hanem a vagyoné*. Ahol nincs vagyon, ott nincs egyke; ahol van vagyon — több vagy kevesebb, mindegy —, ott van egyke. Olyan egyszerű ez is, mint a kétszerkettő. Holott az ellenkezője volna érthetőbb. Végül, hogy a bölcsnek vagy legalábbis menthetőnek látszó gazdasági megfontolás mennyire feje tetejére állított gondolkodásban gyökerezik, megmutatja: *az egykés vidék népe gazdaságilag is romlik, s előbb-utóbb tönkremegy — a kisebb birtokú előbb, a nagyobb birtokú utóbb, de sorsát egy se kerüli el*. Hiába, nem lehet az élet logikáját feje tetejére állítani, ha mégolyan egyszerűnek látszik is úgy. [...].

Ne kapdossunk alibi után. Ne keressük romlásunk okát a faj elöregedésében, a rossz példában, gazdasági kényszerben, vallási közönyben — ez mind csak kibúvó, hiú mentesség, bűnbak keresése.

Mindhiába. Az igazság sarokba szorít. Ar-
cunkba kiált.

Maga az egyke és sorban mindaz, amit okának véltünk, voltaképpen *tünet*. Az igazi ok mélyebben van, és nagyobb átfogójú, mint akármelyik az említett okok közül. Ez nem lehet másképp. Mikor olyan bajról van szó, mely az egész szervezetet át- meg át- járja, *s magát az életakaratot öli meg*, akkor a szervezet egész belső rendjében kell valami veszedelmes megbomlásnak jelen lennie. A tudatos emberi élet — akár az egyéné, akár a közösségé — első és alaptörvénye az, hogy a maga egészében és minden ízében *erkölcsi*. E törvény alól kivétel nincsen. Az egyke és amit okainak véltünk, *erkölcsi jelenség, az egyén vagy a közösség egész erkölcsi világrendjének megnyilvánulása*. S olyan megnyilvánulása, mely annak az egész erkölcsi rendnek megbomlását, tőstül felfordulását árulja el. Az erkölcsi világrend *értékeknek rendje* — gyökeres, mélyreható változás csak ott van, ahol az értékek rendje változik meg. A *pusztuló, egykés magyar-ságban az történt: az értékeknek az a rendje, mely fenntartotta, ezer veszedelemmel szemben megóvta, sőt növekedését biztosította, fölbillent, megbomlott*.

Megváltozott benne a család, a munka, a szellemi javak, a nemzeti hivatottság értékelése az anyagi és hedonisztikus javak értékével kapcsolatban. A kényelem, a jólét, gondoktól mentes élet, fényűzés foglalták el a legfőbb javak helyét, s új világot terem-

tettek a régi helyén, melyben most már minden a legridegebb, elvakult önzést szolgálja egész az öngyilkosságig és nemzetirtásig. Hogy a modern korral az igények megnövekedtek, természetes folyamat, s nem is volna benne semmi baj, ha nem járt volna vele az erkölcsi javak katasztrofális devalválódása. A gazdasági rendszert nem lehet elválasztani az erkölcsi rendtől, az első a másodiknak folyománya. S ez mutatja, hova sülyedtünk: hogy gazdasági okokból akarják megmagyarázni az erkölcsi romlást. Hogy azt hisszük, csak az az igazán gyakorlati, praktikus, ami anyagi téren mozog — a többi szép elmélet vagy ábránd! Holott az igazán gyakorlati, a praktikus: az erkölcsi — ez a „praxis” a szó eredeti, valódi értelmében. Vaskos és naiv materializmus a mienk, erkölcsi naivitás, valami egészen barbár és naiv metafizika alapján. S ebben egy a felső tízezer a veszendő néppel.

Ez az érem egyik fele, mely a romlásnak egyetemes és általános okát mutatja meg. Másik felén a tünetek raja: a szenilitásra emlékeztető elhanyaglás, a gyilkos példák mohó követése, a gazdasági elgyöngülés, a vallás sorvadása és mindennek betetőzéséül — a népet, nemzetet irtó egyke. Igen — de az élet nem a fizika világa: az életben nem lehet semmi sem tünet vagy okozat úgy, hogy maga is okká ne váljék. S így is van: a belső bomlás eredményeiként létrejött tünetek maguk is mint okok működnek tovább. *Mikor egyszer a gazdasági rendszer felfordult, a*

családi szentély összetört, a vallás kihalt, az egykés önző életideál kialakult — akkor mindezek az eredetileg tüneti jelenségek mint szörnyű romboló, pusztító erő végzik irtó munkájukat, amíg csak van mit elpusztítani. Úgyhogy már nem is lehet tudni, melyik az ok, melyik az okozat, mert minden ez is, az is. Ahogy ma állnak a dolgok, az egyes esetekben ki tudná kihámozni, hogy melyik idézi elő a másikat: a gazdasági szempont az egykét, vagy viszont? Az önzés a vallástalanságot, vagy viszont? Az erkölcsi nihilizmus a nemzet sorsa iránt való közönyt, vagy viszont? Az anyagiasság a szellemi süllyedést, vagy viszont?

Minden mindennel összefügg. Minden mindennel kölcsönhatásban él. Minden összefogva pusztít.

Ez az egyke világa. Mert egész világ ez: saját világnézettel, erkölccsel, társadalmi és gazdasági, családi és közéleti renddel. Külön világ, külön világrendszer.

Hogy mit jelent a család, az egyén a gazdasági, a nemzeti élet terén, egyenként látni fogjuk.

*

A nemzet létének alapja nem a föld, ipar, kereskedelem, nem a jó törvények, jó közoktatás, hadsereg, hanem — *a család*. A nemzet létében fontos és nélkülözhetetlen a többi is mind, de a család a fundamentum, melyre minden épül. Ott válik meg, lesznek-e a

nemzetnek polgárai, földművesei, katonái — és milyenek lesznek.

Természeténél fogva az egyke legelőbb a családot támadja és bomlasztja meg, végül megsemmisíti. Kiöli a családi érzést, apának-anyának saját gyermekei iránt való szeretetét, az anyaság megbecsülését, a testvéri szeretetet, az összetartozás tudatát.

Onnan indul ki, a családból, és sugárzik aztán széjjel a bomlás a nép életének minden gazdasági, szellemi és erkölcsi területére, és nem áll meg addig, míg el nem éri logikájának végső következtetését, azt, hogy *megsemmisíti a faj élni akarását; és végső eredményét, azt, hogy megsemmisíti magát a fajt.*

A család célja ma már nem a család, mert hiszen nem az a természetes folyamat hozza létre, hogy a férfi mikor megérett reá, családot alapít. Az egykés házakban, a több gyerek híján, sehol se elég a munkáskéz. Egyik házban csak fiú van, s nincsen elegendő nőszemély az asszonyi dolgok ellátására, másikban csak leány van, s nincs elegendő férfi a férfimunka elvégzésére — sietni kell tehát, hogy a fiú mellé minél előbb leányt, a leány mellé minél előbb fiút szerezzenek. Ennek módja a korai összeházasítás. *Amikor a városi gyerek még iskolába jár vagy inaszkodik, az egykés vidék gyereke házasodik.* Így követeli a birtok, mely nem várhat. *Általános szabály az, hogy a 15 éves leányt és 18 éves fiút összeházasítják,* és lesz belőlük — férj és feleség! Gyerekek még, akik a

szülők szerint se valók arra, hogy családi gondokat hordozzanak. Addig tehát, amíg eléri a megfelelő kort, „hadd élvezék az életet”. Ez az általános elv. Mind a kettő, vagy legalább egyikük, jólétben, kényeztetve nőtt fel, ahogy az egykés gyerek szokott, akiknek ruházkodására elköltenek annyit, hogy abból akár öt gyereket tisztességesen lehetne ruházni, akinek mindent megengednek, s aki ahhoz van szokva, hogy minden az ő kedvéért történik — természetes, hogy az új helyzetben is csak erre van gondja. Jól akar élni, baj nélkül; s mivel a fényűzés terén ilyen nagy verseny folyik, melyben aki lemarad, azt lenézik, lehetőleg kitűnni. Ennek pedig fő-fő akadálya a gyerek, különösen ha több talál születni.

A gyerek tehát még nem kell a fiataloknak — majd később, ha már „kiélvezték az életet”. Ez a szülőknek és a fiataloknak meg egyező elhatározása. S megindul a termékenység szabályozása. A fiatalok, akik még „élvezni” akarnak, örökös vigyázásban élnek szerelmi életüket az idősebbek tanácsa, parancsa és receptje szerint. A vigyázás első sorban a férfi kötelessége, aki mint egyebekben, ebben is a nőnek szolgája. Régi és elterjedt módszer áll rendelkezésére: a bibliai Onan módján „szánt, de nem vet”. S így megy ez éveken át — ha előbb el nem válnak! Mert a természetnek ez a kijátszása megtámadja idegzetüket, ingerlékennyé, veszekedővé teszi őket, s a gyakran egyetlen kapcsolatnak, a szexuálisnak zavarai egymás

ellen fordítják őket, *kölcsönösen pokollá tesszik egymás életét egész az elviselhetetlenségig*. Megtörténik azonban a férfi minden vigyázása mellett is a „baj”, hogy a fiatal menyecske másállapotba esik. Akkor már az ő dolga a „bajon” segíteni. Erre is van régi és elterjedt módszer — egyszerűen beleszúr magába. Mivel? talán egy rozsdás kötőtűvel. Leggyakrabban azonban *egy mezei virágnak kemény és hegyes gyökerével*, amely virágot „örökérő virágnak” neveznek, talán nagy becse miatt. *Megesik, hogy a menyecske meghál, vagy egész életére megnyomorodik az önkéntes operációtól* — nagyszerű temetést rendeznek neki, hangos szóval elsíratják, s megy tovább minden a maga útján. Mert hiszen sok száz és ezer esetben a beavatkozás sikerrel jár. Hogy elbetegesedik, tele van mindenféle nyavalyával, idő előtt megvénül, inkább elviseli. Nagyobb baj azonban, ha a néhány évi jól sikerült szabályozás után, mikor elérkezettnek látják az időt arra, hogy már jöhet a gyerek — a gyerek nem jön, vagy ha jön, túl korán jön. Addig szabályozták a természetet, míg végre az jobban megtanulta a leckét, mint óhajtották. Akkor már epekednek a gyermekért, az örökösért, de hiába minden. S a családban, mely egykés akart lenni, ott van az — *egyse*. Ma már sok van ilyen is. Sőt van sok, ahol szándékosan van így, ahol *nem kell egy gyerek se*. Minek vesződni eggyel is? hogy majd elvigyék katonának? vagy meg találjon halni? vagy rossz legyen a szüleihez? Élünk,

amíg élünk, gondtalanul — a többi a mások gondja. Bolond, aki másra gondol, mint magára.

Akik így túlteszik magukat az erkölcsi törvényen, és kényük-kedvük szerint szabályozzák a természeti törvényt, megszokják azt, hogy minden lehet, minden szabad, urai mindennek. Ebben nőnek föl, és ezt adják tovább. Ez az egyke erkölcsi világrendje. Benne minden kötelesség — nyűg, amit le kell lökni, minden erkölcsi törvény — a papok kitalálása, ami idejét múlta, minden állami törvény — az urak furfangja, aminek talán enged az okos, kényszerből, de kiszűfolja. A vagyon a fő — a többi semmi. A vagyon az szuverén valami, s aki gazdag, fölötte áll mindennek. Tudok esetet, amikor *két gazdag család kellően meglátolt érdekből frigyre óhajtott lépni*. Igen, de az egyik helyen a fiú még csak 13 éves, a leány csak 10 éves volt. Se anyakönyvvezető, se pap nem adja össze őket. De ilyen csekélységek nem állhatják útját a szuverenitásnak. *Megülték a lakodalmat*, mely három nap, három éjjel tartott, néhány száz ház hivatalos volt, s minden a lakodalmi szabályok szerint ment végbe, násznaggyal, vőfélyekkel, menyasszony táncával stb. Igaz, a „fiatalok” nem költöztek össze. De ettől kezdve férj és feleség voltak, legalábbis névleg. Akár a dinasztiaik hajdan!

Könnyű elgondolni, hogy ilyen elvek alapján átalakul az egész élet, s ami valaha szent volt, becsült, követendő példa, az most alul

kerül, s ami bűn, önzés, romboló erő, felül. Ennek a felfordulásnak következményei nem hagynak érintetlenül semmit. Hirtelenében elsorolunk néhányat, a többire később kerítjük a sort.

Az egykének vannak teoretikus szószólói, s azzal érvelnek, hogy a szaporodás mesterséges gátlása a szelekciót szolgálja, a fennmaradó egyének jobb gondozásban részesülhetnek, testileg-szellemileg jobban fejlődhetnek, egészségesebbek, tanultabbak lehetnek, s általuk a nép színvonala emelkedik. A valóság ennek épp az ellenkezőjét bizonyítja. Az egykés vidékeken minden újabb nemzedék satnyább az előzőnél, ellenállóképessége fokról fokra csökken, a neuraszténia és hisztéria mind férfiát, mind nőét ellepi, szellemi téren is hátramarad, mert a civilizációnak csak külsőségei érdeklik, komoly dolgoktól irtózik, s megveti őket.

Mivel a házasság célja nem a család, s ennek kötelei helyett mások lépnek előtérbe, olyanok, melyek nem bírják el a próbát, a törvényesített szexuális vagy érdekkapcsolat igen gyakran éppoly hamar megszakad, mint amilyen hamar létrejött. Van rá nem egy eset, amikor *a lakodalom tovább tart, mint az új pár együttélése*. Sokan már azzal a hátsó gondolattal mennek az esküvőre, hogy ha nem úgy lesz minden a házasságban, amint ők akarják, hát egyszerűen fölbontják: az ügyvéd mindent elintéz. Akkor aztán a nőnek is megnyílik a szabad élet lehetősége. S a nemzeti lét fundamentuma, a

család, ezen a réven is teljesen labilissá válik.

Tipikus jelensége az egykés világnak, hogy mindenben az asszony intézkedik, házi ügyekben, gazdaságiakban csakúgy, mint a közügyekben. A férfi engedelmes szolgája az asszonynak, különösen ha mint „vő” jött oda a házhoz, szegényen; máskülönben mehet a háztól. Legföljebb kiadják neki a „szolgabért” arra az időre, amit a háznál töltött, úgy tekintvén, mintha béresként lett volna ott... A férj és netán — apa! Hogy a nőuralomnak ez a fajtája, mely a nőnek nem az anyaság és házastársi kötelék alapján, hanem egyéb szempontból biztosít korlátlan befolyást, nem válik se a gazdálkodásnak, se a közügyeknek javára, talán mondanom se kell. A nőemancipációnak, azt hiszem, egyetlen apostola se vállalná az emancipációnak ezt a torz formáját, különösen látva mindazt, ami vele jár.

A féktelen fényűzés egyik fő oka annak, amiért nem szabad gyerekek születni, viszont egyik veszedelmes következménye is annak, hogy nem születik. Az ősi népi viseletet a nép elveti, kineveti, sőt gyűlöli. Mindennél előbb való az új divat. Minden szezonra új ruha, új cipő, lehetőleg több is. És minél drágább, lehetőleg olyan, amilyen nincs másnak. Magas sarkú kígyóbőr cipő, selyemharisnya, fantasztikus árú selyemből készült ruhák, éjjeli és nappali krém — meg kell lennie még a szegényebbjének is. Rossz a termés ára, nagy az adó, sok a panasz, de

a cifrázkodás terén nem szabad hátramaradni, ha mégúgy nő is az adósság. A férfiak közt akad, aki belátja, hogy nem jól van így, hogy tönkremennek így, de *nem tehet semmit*. Nem én mondom, közülük mondta valaki nekem: „Beszélhetnek akármit, nem az adó tesz minket tönkre, igaz, hogy sok, de elbírjuk, hanem tönkretesz minket a fényűzés.” S mikor kérdeztem, miért engedik — csak legyintett: „nem lehet ellene tenni”.

Az erkölcsi züllés törvénytelen, elmaradhatatlan hatása a sok bűnös manipulációnak. De nemcsak úgy, amint a naiv olvasó képzelem, hogy a bűnös cselekmények és rejtegetésük kifejlesztik a képmutatást és eltompítják az erkölcsi érzéket a jó és rossz iránt. Képmutatás és erkölcsi tompaság van bőven, de ez még nem minden. Betetőzése az egész egykés világnak, hogy benne egyenesen megfordul az erkölcsi értékskála. *Nem az a bűnös, aki magzatát elhajtja, hanem aki megtartja. Erkölcstelen gyalázatosnak, patkányfajzatnak és nyomdafestéket nem tűrő mi mindennek mondják el azt a nőt, aki másodszor is fogan s idején nem segít a baján; s addig üldözik, amíg megteszi — ha belehal is.* Ha nem hal bele, csak megnyomorodik, dologra képtelenné válik, minden falat kenyeret szemére vetnek, pokollá teszik az életét, s elüldözik a háztól. A férj hallgat, az anyós parancsol, aki a házban és a birtokon uralkodik, és vigyáz az örökösödés rendjére... Ha akárhány szeretőt tart is az asz-

szony, nem olyan szégyen, mint a második gyerek.

Akire egyébként már nem szokott sor kerülni. Egy — vagy egy se, ez alól a szabály alól alig akad kivétel az igazi egykés vidéken. Az erkölcs, az ő erkölcsük kötelezi őket. S nincs az az isteni vagy emberi törvény, amit így tisztelnek, megtartanak.

Nyomában elcsendesednek a házak — *és elnémulnak egész utcasorok, egész utcák.* Egyik-másikban még ténfereg egy-egy magánakvaló vénember vagy vénasszony, aki mellől elhalálózott mindenki, s most egyedül gunnyasztva számlálja napjait — de a többi házon már *zárva az ajtók és beszögezve az ablakok.* Valamikor nagy családú magyarok laktak bennük, s az utcákon pezsgett az élet — most olyanok, mint a temető, s a házak, mint a kripták. Míg meg nem jön valahonnan a német, aki megveszi, beleköltözik és szaporodik... Így élnek — *nem, így halnak ki a magyarok Dél-Baranyában, Dél-Somogyban, Tolna vidékein és egyre több és több dunántúli részen...*⁹